

Dr. sc. Amela Čolić, redovna profesorica

Pravni fakultet Univerziteta u Bihaću

Mr. sc. Adnan Šehić, viši asistent

Pravni Fakultet Univerziteta u Bihaću

Pravni saradnik u Udruženju “Vaša prava BiH”, Ured u Bihaću

LJUDSKA PRAVA IZBJEGLICA I TRAŽITELJA AZILA PRED IZAZOVIMA STVARNOSTI

Sažetak: Međunarodna pravna zaštita ili azil jedan je od važnih segmenata međunarodnog prava, a samim time možemo reći i važan instrument zaštite osnovnih ljudskih prava, kao što je pravo na život, slobodu vjeroispovijesti, političkog opredjeljenja, pravo na izražavanje ličnog mišljenja i etničke pripadnosti, te drugih ljudskih prava koje određuju čovjeka kao razumno biće. Ovo pravo zagarantovano je kako međunarodnim pravnim propisima, tako i propisima mnogih država, a samim time i Bosne i Hercegovine. Izbjeglice i tražitelji azila su kategorija ljudi koji su već pretrpjeli kršenje osnovnih ljudskih prava u zemlji porijekla i čiji je život bio ugrožen usljed djelovanja kako državnih, tako i nedržavnih faktora. Predmet razmatranja ovog rada bi bila ljudska prava izbjeglica i tražitelja azila, prije svega kako u domenu mogućnosti pristupa pravu na azil, tako i u samom postupku traženja međunarodne zaštite, a na kraju i u momentu kada je licima priznat status izbjeglice. Rezultat rada je razjašnjavanje povezanosti omogućavanja pristupa sistemu azila, poštujući osnovne međunarodne i evropske standarde zaštite uz upravljanje migracijama na cijelom državnom teritoriju Bosne i Hercegovine.

Ključni pojmovi: Azil, tražitelj azila, izbjeglica, *non - refoulement*, prioritarno postupanje, ranjive kategorije, zemlja porijekla, supsidijarna zaštita, maloljetnik bez pratnje, političko mišljenje

1. UVOD

Na samom uvodu potrebno je precizirati pojam izbjeglice kao osobe koja se zbog opravdanog straha od proganjanja zbog svoje rase, vjere, nacionalnosti, pripadnosti određenoj društvenoj skupini, ili svog političkog mišljenja nađe izvan zemlje svog državljanstva, a koja se ne može ili zbog straha ne želi staviti pod zaštitu te zemlje.¹ Zakon o azilu BiH izbjeglicu definira kao stranca ili lice bez državljanstva kojem je Ministarstvo sigurnosti BiH priznalo izbjeglički status u

¹ Član 1. A (2) Definicija pojma Izbjeglica prema Konvenciji o statusu izbjeglica iz 1951.

skladu sa Konvencijom o statusu izbjeglica iz 1951. godine i Protokolom o statusu izbjeglica iz 1967. godine i ovim zakonom.² Konvencija koja reguliše posebne aspekte izbjeglica u Africi (OAU Organisation of African Unity) iz 1969. definiše izbjeglicu kao svaku osobu koja zbog osnovanog straha od progona zbog rase, vjere, nacionalnosti, pripadnosti određenoj društvenoj grupi, ili političkom mišljenju je izvan njegove zemlje nacionalnosti i nije u mogućnosti, ili zbog takvog straha ne želi da koristi zaštitu te zemlje ili ko nema državljanstvo i nalazi se van zemlje svog uobičajenog ranijeg boravišta, te zbog takvih događaja ili zbog takvog straha nije voljan da mu se vrati. Prema ovoj Konvenciji pojam izbjeglice će se također primjeniti na osobu koja je zbog vanjske agresije, okupacije, strane dominacije ili događaja koji ozbiljno narušavaju javni red u bilo kojem dijelu ili u cijeloj zemlji porijekla ili državljanstva, prinuđena da napusti svoje uobičajeno mjesto boravka kako bi tražila utočište u drugom mjestu izvan svoje zemlje porijekla ili državljanstva. Ova Konvencija je donesena pozivajući se na rezolucije 26. i 104. skupština šefova država i OAU Vlada, pozivajući države članice Organizacije koje to već nisu učinile da pristupe Konvenciji Ujedinjenih nacija iz 1951. i Protokolu iz 1967. koji se odnosi na status izbjeglica, a da u međuvremenu primjenjuju svoje odredbe na izbjeglice u Africi. Ova Konvencija se pokazala kao jedan od najvećih fleksibilnih i inovativnih pravnih instrumenata za izbjeglice. Definicija izbjeglice iz OAU Konvencije je prevazišla okvire užeg opsega definicije izbjeglice iz 1951. međutim malo pažnje se posvetilo analizi definicije izbjeglice prema ovoj Konvenciji. Neki je čak smatraju preširokom definicijom.³ Bez obzira koju od definicija da uzmemo u obzir, možemo zaključiti da su izbjeglice osobe koje su izložene progonu i kršenju osnovnih ljudskih prava i to: pravo na život, slobodu, vjeroispovjesti, političko mišljenje i opredjeljenje, nacionalnost, slobodu izražavanja mišljenja, rasu ili pripadnost određenoj društvenoj grupi.

Definicija izbjeglice dovodi nas do slijedećih pojmova: osnovan strah od progona, teret dokazivanja, uticaj ilegalnog ulaska i boravka u zemlji traženja azila i uticaj daljeg kretanja ili *onward movements* tražitelja azila.

2. INTERPRETACIJA IZRAZA OSNOVANI STRAH OD PROGONA PREMA ČLANU 1A (2) KONVENCIJE O STATUSU IZBJEGLICA IZ 1951. I ČLANU 1 (2) PROTOKOLA IZ 1967.

Izraz *Osnovan strah od progona* je ključni izraz u definiciji pojma izbjeglice. Obuhvata dva elementa definicije izbjeglice: osnovan strah i progon. Odstupajući od ranijih metoda definiranja izbjeglice po kategorijama, Konvencija iz 1951. je

² Član 2 e) Zakona o azilu BiH (Sl.glasnik BiH, broj: 11/6 i 16/16)

³ Visoki komesarijat UN-a za izbjeglice UNHCR, (2005), Proširivanje granica ili sužavanje djelokruga? Dekonstrukcija definicije izbjeglice OAU 30 godina kasnije, ISSN 1020-7473, dostupno na: <https://www.refworld.org/cgi-bin/texis/vtx/rwmain?page=search&docid=4ff168782&skip=0&query=refugee%20definition>, (datum posljednjeg pristupa 22.10.2022.)

predstavila generalni koncept *straha* prilikom definisanja ko je izbjeglica. Iako je strah subjektivna emocija, u cilju određivanja izbjegličkog statusa mora biti utemeljen odnosno imati objektivnu osnovu. Prema tome, izraz *osnovan strah* sadrži subjektivni element, predstavljen stanjem duha podnosioca zahtjeva za azil, te se uglavnom vrednuje na osnovu izjave podnosioca, ali se uzima u obzir i objektivni element koji treba da bude procenjen na osnovu situacije u zemlji porijekla izbjeglice ili tražioca azila.⁴ Koncept *progona*, kako je ranije predviđeno od strane samih stvaraoca Konvencije iz 1951. Osmišljen je da dozvoli dovoljan stepen fleksibilnosti kako bi se omogućila zaštita onima kojima je potrebna. Prema Priručniku UNHCR-a o procedurama i kriterijumima za određivanje statusa izbjeglice iz 1979., utvrđeno je opće shvatanje da progon u svakom slučaju obuhvata ozbiljna kršenja ljudskih prava. Ovim Priručnikom se također pojašnjava da se diskriminacija svodi na progon ukoliko dovodi do posljedica suštinski štetne prirode za dotičnu osobu, uključujući ozbiljna ograničenja prava da zarađuje za život, prava da praktikuje religiju, ili prava na pristup obrazovanju.

Koliko dokaza je potrebno da se utvrdi osnovan strah od progona, te koji je standard dokazivanja? U skladu sa općim načelima pravnog dokazivanja, teret dokazivanja je na podnosiocu zahtjeva za azil, odnosno tražiocu azila. Teret dokazivanja iskazuje se pružanjem istinitog prikaza porijekla tražioca azila i ličnih iskustava koja su izazvala strah od progona. Međutim, zbog posebno ranjivog položaja tražioca azila ili izbjeglice odgovornost da utvrdi i ocijeni dokaze, proteže se i na donosioca odluke po zahtjevu za azil. U smislu zahtjeva za azil, termin *standard dokaza* znači i prag koji podnosilac zahtjeva za azil mora dosegnuti prilikom uvjeravanja donosioca odluke u istinitost njegovih tvrdnji. Na osnovu Priručnika UNHCR-a o procedurama i kriterijumima za određivanje statusa izbjeglice iz 1979, strah podnosioca zahtjeva za azil treba smatrati osnovanim ukoliko on do razumnog stepena može utvrditi da je njegov dalji boravak u zemlji porijekla postao nepodnošljiv.⁵

Da li se od podnosioca zahtjeva traži da dokaže stvarne, individualne i konkretne okolnosti za utvrđivanje osnovanog straha od progona? Definicija izbjeglice prema Konvenciji iz 1951. godine bazirana je na budućnosti kad je u pitanju osnovan strah od progona i ne zahtjeva isključivo progon u prošlosti, iako je progon u prošlosti snažan pokazatelj utemeljenosti kontinuiranog straha. Međunarodna zaštita izbjeglica je po svojoj prirodi preventivne svrhe, te se stoga ne mora čekati da se progon desi ili otkrije prije nego što osoba može zatražiti status izbjeglice. Prema tome, u Priručniku UNHCR-a o procedurama i kriterijumima za određivanje

⁴ Visoki komesarijat UN-a za izbjeglice, (2004), Savjetodavno mišljenje UNHCR-a o tumačenju definicije izbjeglice, dostupno na: <https://www.refworld.org/cgi-bin/texis/vtx/rwmain?page=search&docid=4551c0374&skip=0&query=refugee%20definition>, (datum posljednjeg pristupa 22.10.2022.)

⁵ Paragraf 42. Priručnika UNHCR-a o procedurama i kriterijumima za određivanje statusa izbjeglica iz 1979, detaljnije u: Živjeti u Europi - Azil: Temeljni propisi UNHCR-a u postupku azila, Izdavač UNHCR Predstavništvo u R Hrvatskoj, str. 29.

statusa izbjeglice iz 1979. navodi se da: “Strah podnosioca bi se trebao smatrati osnovanim, ukoliko podnosilac zahtjeva za azil može utvrditi da bi njegov kontinuirani boravak u zemlji porijekla za njega bio nepodnošljiv iz razloga navedenih u definiciji izbjeglice ili bi iz istih razloga za njega bilo nepodnošljivo da se vratio u zemlju porijekla”.⁶ Također se ne zahtjeva da je osoba individualno ili lično bila izložena progonu, već je dovoljno u smislu izbjeglice da osoba dokaže da je osoba ili osobe u istim ili sličnim okolnostima izložene progonu.

Da li ilegalan ulazak u zemlju traženja azila u svrhu sticanja prihoda ima utjecaja na procjenu zahtjeva za azil? Ukoliko je ilegalan ulazak u zemlju traženja azila ostvaren krijumčarenjem, da li to ima utjecaja na procjenu zahtjeva za azil? Države potpisnice Konvencije iz 1951. godine saglasne su da će izbjeglice vrlo često imati opravdan razlog za ilegalni ulazak u zemlju traženja azila. Član 31. citirane Konvencije predviđa izuzeće od sankcionisanja za izbjeglice koje ulaze ili se nalaze u zemlji traženja azila neovlašteno, pod uvjetom da ispunjavaju određene uslove. Načelo izuzeća od sankcionisanja potvrđeno je u nacionalnim zakonodavstvima i u sudskoj praksi svih zemalja članica Konvencije. Nezakonit ulazak ili boravak tražitelja azila u zemlji traženja azila obično nema nikakvog uticaja na osnovanost njegovog zahtjeva za status izbjeglice. Svrha postupka azila je da se procjeni i utvrdi da li postoji razumna mogućnost da će podnosioc zahtjeva za azil biti predmet progona u slučaju da se vrati u svoju zemlju porijekla. Postojanje *osnovanog straha od progona* ne zavisi od zakonitog ili nezakonitog karaktera ulaska u zemlju traženja azila i da li je ulazak bio olakšan uz pomoć krijumčara. Uskraćivanje zakonitog putovanja ili putnih dokumenata od strane zemlje porijekla, primoravajući tražioca azila da ilegalno putuje, može biti jedan od indikatora rizika od progona.⁷

Razumijevanje razloga napuštanja zemlje porijekla! Zašto neko postaje izbjeglica ili tražitelj azila? Neophodno je, prije svega, razumjeti i sagledati prilike u zemljama porijekla izbjeglica koji su napustili svoju zemlju. U skladu s tim mogu se identificirati neki od najčešćih uzroka, ali i neki od specifičnih uzroka za pojedine zemlje porijekla ljudi u pokretu. Nameće se logičko pitanje: Zašto izbjeglice bježe? Šta je to što čovjeka natjera da napusti svoj dom i porodicu i utočište potraži u inostranstvu? Proganjanje ili progon, koje može uključivati torturu, uznemiravanje, seksualno nasilje, proizvoljni ili produženi pritvor, ostala teška kršenja ljudskih prava ili prijetnje, ograničavanje slobode ili položaj ropstva, arbitrarno pritvaranje i surove i nehumane kazne, prijetnja po život, uskraćivanje slobode kretanja. Do proganjanja može doći u vremenima mira, ili može izbiti tokom sukoba, bilo unutrašnjeg ili međunarodnog. Generalno govoreći, progonitelj je neko ko je povezan sa vladajućim strukturama, mada u izvjesnim situacijama

⁶ Ibid

⁷ Visoki komesarijat UN-a za izbjeglice, (2004) Savjetodavno mišljenje UNHCR-a o tumačenju definicije izbjeglice, dostupno na: <https://www.refworld.org/cgi-bin/texis/vtx/rwmain?page=search&docid=4551c0374&skip=0&query=refugee%20definition>, (datum posljednjeg pristupa 22.10.2022.)

progonitelj može biti i neki nedržavni agent kao što su grupe pobunjenika, nedržavne grupe ili pojedinci koji su članovi neke grupacije, te samim time koriste svoj autoritet ili autoritet grupacije da bi vršili progon. Do masovnog raseljavanja obično dolazi tamo gdje postoji progon velikih razmjera, naprimjer kada civili određenog etničkog porijekla postanu ciljane žrtve prilikom nametanja restrikcija secesionističkim pokretima ili političkim opozicijama ili tamo gdje postoji neselektivno, sveopće nasilje. Nikada ne treba podcjenjivati ni traumu bjekstva. Osoba koja razmišlja o tome da napusti svoj dom mora procijeniti rizike bjekstva, popraćene fizičkim opasnostima i mogućom teškom kaznom u slučaju da bude uhvaćen, nasuprot terora koji ga možda očekuje ukoliko ne pokuša da pobjegne. Osjećanje krivice i straha često razdiru onog koji je primoran da iza sebe ostavi članove porodice i bliske prijatelje. A onda je i putovanje, samo po sebi, praćeno nesigurnošću. Čovjek koji bježi, obično ne može napustiti zemlju uobičajenim prelaskom granice iz straha da će ga vlasti razotkriti. Umjesto toga, osoba pribjegava putovanju preko teških i opasnih terena odnosno korištenju tajnih transportnih sredstava. U tim slučajevima pojedinci mogu predstavljati podložno tlo za eksploataciju od strane beskrupuloznih ljudi koji nastoje ostvariti profit koristeći njihovu tešku situaciju i očaj.

Djeca bez pratnje koja napuste svoju zemlju ne samo da se suočavaju sa fizičkim opasnostima, nego moraju pronaći hranu i vodu, te sklonište. Izlažu se rizicima da budu zloupotrijebljeni od strane nepoznatih osoba, kao što su vojne skupine koje ih nastoje silom regrutovati. Žene također mogu biti naročito izložene riziku tokom bjekstva, posebno ako su izgubile tradicionalnu zaštitu koju im obezbjeđuje prisustvo muških srodnika. Također u pojedinim zemljama porijekla položaj žene može biti takav da je izložena opasnosti od prisilne udaje, nasilja, kako psihičkog, fizičkog, tako i seksualnog, te podvrgnuta lošem tretmanu običajnih normi, koje ženama ograničavaju slobodu i dovode u teško podređen položaj bez mogućnosti da traže zaštitu od države ili članova porodice, jer su ponekad nažalost i članovi porodice učinioci progona i kršenja osnovnih ljudskih prava.

Dok su izbjeglice primorane napustiti svoju zemlju zbog straha od progona ili kršenja ljudskih prava, neke kategorije stranaca napuštaju svoju zemlju porijekla iz drugih razloga, kao što je siromaštvo i teške ekonomske i porodične prilike. Jedan od elemenata koji treba sagledati su svakako i kulturološke prilike u pojedinim državama. Kao što znamo svaka država ima različite kulture i običaje, neke od tih običaja i kultura su čak i zakonom uspostavljene i sublimirane u nacionalne propise, a neke od njih se praktikuju u vidu neformalnih normi, koje nisu zakonom države propisane, ali se primjenjuju u smislu običajnih moralnih i religijskih normi. Ono što je u pojedinim državama shvaćeno kao dopušteno ponašanje, u drugim državama može imati značajne posljedice i u velikoj mjeri utjecati na život osobe koja živi u nekoj zemlji. Političke prilike su također bitan uzrok napuštanja zemlje porijekla, jer u pojedinim zemljama političke promjene i promjene same ličnosti koja predstavlja vlast u državi, može uzrokovati i velike promjene u shvatanju i primjeni određenih moralnih, religijskih i zakonskih normi. Primjer

toga su pojedine zemlje u kojima određeni religijski predstavnici postanu i nosioci svjetovne vlasti. Kad su u pitanju religijski uzroci to u velikoj mjeri ovisi od stepena tolerancije religijske raznolikosti u pojedinim državama i tolerancije većinskih religijskih grupacija prema pripadnicima religija koje prema broju pripadnika čine manjinu u državi. Postojanje i pripadnost različitim društvenim i političkim grupama, te položaj tih društvenih grupa u odnosu na državnu vlast i odnos vlasti prema istim. Financijske prilike u zemlji često mogu biti uzrok migracija i značajno utjecati na kretanje ljudi u svrhu ostvarenja boljih životnih uslova, zaposlenja, poboljšanja ličnih ekonomskih prilika. Uzroci migracija i kretanja ljudi su bitni prije svega da bi se mogle predvidjeti određene pojave i eventualno pripremiti državnu strukturu za takve pojave u slučaju priliva većeg broja stranaca, izbjeglica i migranata u državu. Poznavanje uzroka migracija je također bitno i u slučaju zakonskog i statusnog tretiranja stranaca, prije svega u slučaju traženja međunarodne zaštite, gdje su uzroci napuštanja zemlje porijekla ključan faktor u razmatranju prava na međunarodnu zaštitu – azil. Uzroke migracija možemo posmatrati sa aspekta motiva napuštanja zemlje porijekla kako u *objektivnom*, tako i u *subjektivnom* smislu. Drugim riječima, lice može napustiti zemlju porijekla zbog generalnog stanja u zemlji porijekla, zbog nasilja i represije od strane države ili nedržavnih faktora, te nemogućnosti države da pruži zaštitu građanima u tim okolnostima, kako zbog slabljenja suvereniteta, tako i zbog korupcije državnih organa, ratnih okolnosti, ekonomske destabilizacije države.⁸ Kada posmatramo uzroke migracija u subjektivnom smislu, posmatramo sa aspekta ličnih prilika i položaja osobe koja je napustila svoju zemlju, ličnog straha od progona, kršenja ljudskih prava, ličnih ekonomskih prilika, političkog opredjeljenja, pripadnosti određenoj društvenoj grupi, seksualnom opredjeljenju ili drugim ličnim okolnostima.

3. PRAVA IZBJEGLICA U ZEMLJAMA TRAŽENJA AZILA

Tražioc azila i izbjeglice imaju pravo na sva prava i osnovne slobode koje su navedene u međunarodnim instrumentima o ljudskim pravima. Zaštita izbjeglica se stoga mora posmatrati u širem kontekstu zaštite ljudskih prava. Posmatranje suštinske veze između ljudskih prava i izbjeglica iziskuje nekoliko ključnih pitanja. Prije svega, postavlja se pitanje: Ko je izbjeglica i koja su njegova prava? Koja su prava onih tražitelja azila koji se ne kvalificiraju kao izbjeglice u skladu sa Konvencijom iz 1951. i Protokolom iz 1967. godine? Kako se mogu i moraju razlikovati izbjeglice od ekonomskih migranata? Može li međunarodna zajednica uskratiti zaštitu onima koji tvrde da ne dobijaju zaštitu iz svoje zemlje porijekla? Nadalje, kakva je zapravo veza između kršenja ljudskih prava i kretanja izbjeglica? U kojoj su mjeri ta kršenja ljudskih prava uzroci masovnih egzodusa? Na koji način mogu biti prava izbjeglica prekršena u procesu traženja azila u zemljama

⁸ UNHCR, Uvod u međunarodnu zaštitu, 01. januar 2005. godine

domaćinima? Na kraju, može se postaviti pitanje kakav je odnos između repatrijacije i ljudskih prava? Može li repatrijacija zaista biti dobrovoljna ukoliko zemlja porijekla nije u stanju ili ne želi da garantuje poštovanje građanskih, političkih ili ekonomskih, socijalnih i kulturnih prava svojih građana!

Sadašnji koncept međunarodne zaštite razvijao se postepeno i danas obuhvata niz institucionalno-pravnih rješenja. Prepoznavanje i priznavanje izbjeglica, te traženje trajnih rješenja za njihove probleme su dvije glavne funkcije Visokog komesarijata za izbjeglice. U praktičnom smislu zadatak međunarodne zaštite uključuje slijedeće: spriječavanje protjerivanja, pomoć u procesuiranju tražitelja azila, pružanje pravnih savjeta i pomoći, promoviranje rješenja za fizičku sigurnost izbjeglica, pomoć izbjeglicama u preseljenju u drugu zemlju, posebno onih koji su u potrebi za preseljenjem u drugu zemlju.⁹ Mnoga međunarodno priznata prava su direktno primjenjiva i na izbjeglice. Ovo uključuje pravo na život, zaštitu od torture i zlostavljanja, pravo na državljanstvo, pravo na slobodu kretanja, pravo napuštanja bilo koje zemlje, uključujući i vlastitu zemlju, te zabrana prisilnog vraćanja u zemlju. Ova prava primjenjuju se zajedno sa ostalim građanskim, političkim, ekonomskim, socijalnim i kulturnim pravima, prema Univerzalnoj deklaraciji o ljudskim pravima, Međunarodnom paktu o građanskim i političkim pravima, te Međunarodnom paktu o ekonomskim, socijalnim i kulturnim pravima, zajedno čineći Međunarodnu povelju o ljudskim pravima. "Niko ne smije biti podvrgnut proizvoljnom hapšenju, pritvaranju ili progonu."¹⁰ "Svako ima pravo da traži azil ili međunarodnu pravnu zaštitu od progona u drugim zemljama."¹¹

Non-refoulement kao centralni element međunarodne zaštite predstavlja pravo da se ne bude prisilno vraćen ili protjeran u državu u kojoj bi mu život ili sloboda bili ugroženi. Načelo *non-refoulement* propisano je članom 33. Konvencije o statusu izbjeglica iz 1951. godine. Isto načelo *non-refoulementa* propisano je i Konvencijom Ujedinjenih nacija protiv mučenja i drugih okrutnih, neljudskih ili ponižavajućih postupanja ili kazni, kojom je propisano: "*Država potpisnica neće protjerati, vratiti ili izručiti osobu drugoj zemlji u kojoj postoje značajni osnovi vjerovatnoće da osobi prijeti opasnost da bude podvrgnuta mučenju.*"¹² Pored svega, prilikom utvrđivanja postojanja takve vjerovatnoće, nadležni organi će uzeti u obzir sve relevantne faktore, uključujući primjenjivost i postojanje prakse grubih, očitih i masovnih kršenja ljudskih prava.

Masovni egzodusi i izbjeglice - historijski osvrt

Od 1980. godine, Generalna skupština Ujedinjenih nacija i Komisija za ljudska prava fokusirale su se na načine spriječavanja masovnih egzodusa. Komisija

⁹ Član 8. Statuta Ureda Visokog komesarijata UN-a za izbjeglice

¹⁰ Član 9. Opće deklaracija o ljudskim pravima

¹¹ Član 14. Opće deklaracija o ljudskim pravima

¹² Član 3. Konvencije o zabrani mučenja i drugih okrutnih, neljudskih ili ponižavajućih postupanja ili kazni na snazi od 26.06.1987.

je uključila pitanje ljudskih prava i masovnih egzodusa u svojoj godišnjoj agendi i u nizu rezolucija naglašava povezanost između kršenja ljudskih prava i kretanja izbjeglica. Ova dva međunarodna tijela su kroz različite rezolucije zatražila od Generalnog sekretara za izbjeglice da pripremi izvještaje o Međunarodnoj saradnji o sprječavanju novih tokova izbjeglica, te je imenovan specijalni izvjestitelj za proučavanje pitanja ljudskih prava i masovnih egzodusa. Također je uspostavljena Grupa vladinih eksperata od 17 članova za saradnju u sprječavanju novih tokova izbjeglica. Specijalni izvjestilac je predstavio svoju studiju na 38-oj sjednici Komisije za ljudska prava 1982. godine. Prema ovoj studiji, masovni egzodusi ne uzrokuju samo ljudsko obezvređivanje i bijedu, nego predstavljaju i veliki teret za međunarodnu zajednicu.

Specijalni izvjestilac je istakao mnogostrukost i složenost masovnih egzodusa, te su kršenja ljudskih prava identifikovana kao glavni uzrok masovnih egzodusa.¹³ U studiji se ističe slijedeće: *“Potpuno je jasno da, ukoliko se ne mogu naći načini suprostavljanja direktnim kršenjima ljudskih prava, te ukoliko ne postoji pravičnija raspodjela resursa, veći stepen tolerancije prema svima bez obzira na rasu, vjeru, pripadnost određenoj društvenoj grupi ili političkoj partiji, pravo na zaposlenje, te pravo na slobodu, svijet će nastaviti da živi s problemom masovnog egzodusa.”*

Konačni izvještaj vladinih eksperata je posebno naglasio složenost i uzajamnu povezanost političkih, ekonomskih, društvenih i prirodnih uzroka masovnih egzodusa. U svojim preporukama Grupa eksperata je predložila da Generalna skupština UN-a pozove sve države članice da rade na sprječavanju novih masovnih tokova izbjeglica poštujući načela Povelja o ljudskim pravima, te da ne pribjegavanju nasilnom načinu rješavanja sporova, nego da se sporovi rješavaju mirnim putem, promovisanjem ljudskih prava i suzdržavanjem od stvaranja uslova koji dovode do masovnih egzodusa izbjeglica, međusobnom saradnjom i poštivanjem međunarodnih propisa o tretiranju izbjeglica. Nakon preporuka specijalnog izvjestitelja, Generalni sekretar UN-a je osnovao Ured za istraživanje i prikupljanje informacija (ORCI) od 1987. do 1991. godine. Ured je služio kao centar za preduzimanje aktivnosti preventivnog upozoravanja kako bi se spriječili novi masovni tokovi izbjeglica, praćenje faktora masovnih tokova izbjeglica i priprema planova za moguće odgovore na takve situacije. Takve aktivnosti su važan dio sveobuhvatnih pristupa u sprječavanju masovnih izbjegličkih tokova. Prevencija se bazira na sprječavanju korijena uzroka problema. Fokus se sve više bazirao na ekonomske i političke uslove zemalja porijekla izbjeglica, uključujući unutarne i vanjske sukobe i kršenja ljudskih prava. Više puta se isticala međuzavisnost ljudskih prava koja uključuju ne samo građanska i politička, nego ekonomska, socijalna i kulturna prava. Poštivanje ovih prava je neophodan uslov za postizanje ljudskog razvoja i očuvanje ljudskog dostojanstva. Pored rada na sprječavanju

¹³ Ured Visokog komesara UN-a za ljudska prava (OHCHR), (1993), Informacija br. 20, Ljudska prava i izbjeglice, dostupno na <https://www.refworld.org/docid/4794773f0.html>, (datum posljednjeg pristupa 28. oktobra 2022.)

masovnih egzodusa, Komisija za ljudska prava je razmatrala i teško stanje interno raseljenih lica. Također, 1992. godine, imenovan je Predstavnik Generalnog sekretara za prikupljanje informacija o ljudskim pravima interno raseljenih lica, te ispitivanje međunarodnih zakona o ljudskim pravima, humanitarnih izbjegličkih zakona i standarda, te njihovu primjenjivost na interno raseljena lica. Izvještaj o navedenom je predstavljen Komisiji za ljudska prava na 49-oj sjednici 1993. godine. U izvještaju je preporučeno da se uspostavi sveobuhvatan mehanizam međunarodnog sistema suočavanja sa problemima raseljenih lica, te samim time razvijen je sistem upozorenja u svrhu ublažavanja teške situacije raseljenih lica.

Položaj i ranjivost izbjeglica

Ono što je specifično za izbjeglice je činjenica da su to lica koja su potencijalno već bila izložena kršenju osnovnih ljudskih prava u zemlji porijekla, progonu, te imaju strah od povratka u zemlju porijekla, što ustvari i determinira njihov status izbjeglice. Lica u takvom položaju su bila prinuđena napustiti svoju zemlju porijekla, jer su izložena progonu ili od same državne organizacije, ili od nedržavnih aktera ili grupacija koji su povezani ili nisu povezani sa državnom organizacijom, ali u svakom slučaju lica ne žele ili se ne mogu staviti pod zaštitu države. Razlog tome može biti i da je stanje u državi takvo da država nema punu kontrolu i suverenitet unutar državnih granica ili je i opstanak državne vlasti doveden u pitanje. Položaj osobe kojoj je pravo na slobodu i život dovedeno u pitanje zbog prakticiranja drugog ljudskog prava, kao što je pravo na religiju, političko mišljenje ili opredjeljenje, pripadnost određenoj društvenoj grupi, što zbog vlastitog mišljenja i nahodjenja, što zbog urođenih svojstava, kao što je boja kože ili fizionomija tijela, takav je da se osoba nalazi u bezizlaznoj situaciji i prinuđena je, napustiti svoju zemlju, dom, porodicu. Sama činjenica da su izbjeglice napustile svoju zemlju zbog ovih razloga, čini ih ranjivim i izloženim mogućnošću daljeg kršenja ljudskih prava, kako u tranzitu ili putu, tako i u zemlji traženja azila. Često lica nisu u stanju zakonski napustiti svoju zemlju, formalnim prelaskom državne granice, već su prinuđeni koristiti razne načine da napuste zemlju i da se udalje kroz nekoliko drugih zemalja što dalje od svoje zemlje, kako bi izbjegli opasnost. Samim time izbjeglice su ponekad prinuđene koristiti usluge krijumčara, nepoznatih osoba koje koriste takav položaj izbjeglica da bi pribavili vlastitu protuzakonitu korist uz obećanje pružanja pomoći izbjeglicama. Takve situacije izbjeglice izlažu rizicima trgovine ljudima i eksploatacije. Samim time kršenje ljudskih prava izbjeglica se nastavlja i putem do željene zemlje destinacije i traženja azila. Takvom riziku su posebno izložene žene i djeca, ili maloljetnici bez pratnje, koji još uvijek nisu sposobni da samostalno donose pravilne odluke, te su izloženi manipulaciji, nasilju ili čak seksualnoj eksploataciji.¹⁴

¹⁴ Međuamerička komisija za ljudska prava (IACHR), (2015), Ljudska prava migranata, izbjeglica, osoba bez državljanstva, žrtava trgovine ljudima i interno raseljenih lica: Norme i standardi međuameričkog sistema ljudskih prava, dostupno na: <https://www.refworld.org/cgi-bin/texis/vtx/rwmain?page=search&docid=5821c778b&skip=0&query=human%20trafficking>, (datum posljednjeg pregleda 10.11.2022.)

Evropski parlament i Vijeće Evrope su 5. aprila 2011. godine usvojili Direktivu Evropske unije 2011/36/EU o spriječavanju i borbi protiv trgovine ljudima i zaštiti njenih žrtava i postavljanje minimalnih standarda za države članice EU. Šest agencija Ujedinjenih nacija (UN): Ured UN-a za droge i kriminal (UNODC), Ured visokog komesara UN-a za ljudska prava (OHCHR), Visoki komesar UN-a za izbjeglice (UNHCR), UN-ov dječiji fond (UNICEF), Međunarodna organizacija rada (ILO) i Entitet UN-a za rodnu ravnopravnost i osnaživanje žena (UNŽene), pozdravljaju sveobuhvatan pristup koji Direktiva ima, prepoznavanje trgovine ljudima kao zločin i kršenje ljudskih prava, i pozicioniranje ljudskih prava žrtava trgovine ljudima u središtu aktivnosti na sprečavanju i suzbijanju trgovine ljudima i njenoj zaštiti žrtve. Prepoznajući važnost Direktive kao dijela cjelokupnog skupa Evropske unije normama i pravnim instrumentima za rješavanje problema trgovine ljudima, agencije posebno cijene cilj Direktive na jačanju standarda za zaštitu žrtava i njen fokus na prevenciju. Veoma je teško procijeniti stvarnu veličinu trgovine ljudima i srodne prakse prisilnog rada jer se ovi zločini često dešavaju u neformalnoj ekonomiji i nisu nužno identifikovani kao teška kršenja ljudskih prava.¹⁵ Evropski sud za ljudska prava (ESLJP) u svojoj presudi iz 2010. godine u predmetu Rantsev protiv Kipra i Rusije¹⁶ presudio je da, trgovina ljudima, kako je definisano u UN-u o trgovini ljudima Protokol i Konvencija Vijeća Evrope o borbi protiv trgovine ljudima, je zabranjena članom 4. Konvencije za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda bez potrebe da se utvrđuje da li se treba kvalifikovati kao ropstvo ili kao prisilni rad. Eksploatacija, prostitucija drugih ili druge oblike seksualne eksploatacije, prisilni rad ili usluge, ropstvo ili prakse slične ropstvu, ropstvo, dužničko ropstvo, prisilni brak, prisilno prosjačenje, (seksualno) iskorištavanje djece i najgori oblici dječjeg rada su kršenja ljudskih prava sama po sebi i nedvosmisleno zabranjena međunarodnim pravom. Takvo kršenje ljudskih prava prelazi granice jedne države ima međunarodni nivo u vidu mreže trgovine ljudima i krijumčarenja. Trgovina ljudima može biti ponekad i započeta u zemlji porijekla uslijed kulturoloških, običajnih i drugih prilika, gdje je položaj osobe takav da vrlo lako postane žrtva. Takav položaj može biti usljed loših imovinskih prilika, običajnih normi ili samog položaja nezaštićenosti određene osobe, kao što je djeteta bez porodice ili žena koja je bila žrtva prisilne udaje. Samim time takve osobe su već bile žrtve trgovine ljudima u vlastitoj zemlji porijekla, a uslijed navedenih okolnosti, njihova viktimizacija se može nastaviti i tokom napuštanja zemlje porijekla. Takve osobe mogu biti prinuđene da samovoljno napuštaju svoju zemlju u bijegu od trgovine i traže utočište u drugoj zemlji ili mogu biti prinuđene, ucjenjene, vrbovane usljed njihovih teških životnih prilika i položaja nezaštićenosti. Kao što je navedeno, izbjeglice mogu biti izložene teškom kršenju ljudskih prava

¹⁵ Visoki komeserijat za izbjeglice UN (UNHCR), (2011), Prevencija, borba, zaštita, dostupno na: <https://www.refworld.org/docid/4edcbf932.html> (datum posljednjeg pristupa 10.11. 2022)

¹⁶ Informator o sudskoj praksi Evropskog suda za ljudska prava br. 126, Presuda od 7.1.2010., Rantsev protiv Kipra i Rusije, dostupno na: <https://hudoc.echr.coe.int/fre#%7B%22itemid%22:%5B%22002-1142%22%5D%7D>, (datum posljednjeg pristupa 8.11.2022.)

u svojoj zemlji, zemljama tranzita, a na kraju mogu biti izložene i teškom kršenju ljudskih prava i u zemljama traženja međunarodne zaštite. Prije svega takvo kršenje ljudskih prava je i samo uskraćivanje prava na međunarodnu zaštitu ili azil, nasilno udaljšavanje s državnih granica u kojima su osobe izjavile da žele zatražiti azil prilikom samog ulaska ili stupanja na teritoriju neke države.

Ranije u tekstu istaknuto je i analizirano da svako lice koje stupi na teritorij neke države, ima pravo da zatraži azil ili međunarodnu zaštitu, bez obzira na legalan ili ilegalan ulazak u zemlju traženja azila. Pravo na međunarodnu zaštitu ili azil propisano je kako međunarodnim pravnim aktima, tako i nacionalnim zakonima mnogih država, te samim time uskraćivanje prava na međunarodnu zaštitu predstavlja ozbiljno kršenje međunarodnog prava.

U nekim slučajevima to uskraćivanje prava na međunarodnu zaštitu, te vraćanje lica u zemlju tranzita ili kojim slučajem u zemlju porijekla, bez da se razmotre okolnosti dolaska osobe koja traži azil, može imati nesagledive posljedice po tražitelja azila. Ono što je od velikog značaja, je činjenica da su izbjeglice osobe koje iziskuju višestruku pomoć, kako u vidu zbrinjavanja i smještanja u zemlji traženja azila, tako i pravnu pomoć. Neophodna im je i psihosocijalna podrška, jer su u najvećem broju slučajeva izloženi traumama, kako fizičkim u vidu fizičkog mučenja, tako i psihološkim traumama, kao posljedicu kršenja ljudskih prava i sloboda.

4. KOJA LJUDSKA PRAVA SE KRŠE IZBJEGLICAMA?

Kada se sagleda sama definicija pojma izbjeglice koja je ranije u tekstu analizirana, može se već pretpostaviti da se radi o kršenju osnovnih ljudskih prava kada su u pitanju izbjeglice. Ono što određuje čovjeka, ljudsko biće kao razumnu individuu, prije svega je njegovo pravo da donosi vlastite odluke, vodeći se svojim razumom, znanjem, iskustvom, obrazovanjem. Pravo čovjeka da izabere svoju religiju, političko mišljenje i pripadnost određenoj političkoj grupi je ono što čovjeka razlikuje od drugih ljudi i određuje kao individuu i samim time ga povezuje s drugim individuama. Ono na čemu se bazira poštivanje ljudskih prava je samim time i tolerancija prema drugim ljudskim karakteristikama i životnim izborima.¹⁷ Postoje i urođene karakteristike koje određuju čovjeka kao što je rasa, spol, fizički izgled, seksualno opredjeljenje. Također, tolerancija i poštivanje ovih karakteristika predstavlja bitan segment ljudskog života i poštivanja ljudskih prava. Svaki čovjek kao individua ima pravo da slobodno živi i uživa političko pravo, pravo da bira i praktikuje svoju religiju, da promijeni religiju, da bude ili da ne bude član neke grupe za koju smatra da pripada. Svaki čovjek kao individua ima pravo da živi i bude slobodan bez obzira na svoju rasu, spol, seksualno opredjeljenje. Niko

¹⁷ Ured Visokog komesara UN-a za ljudska prava (OHCHR), (2012), Indikatori ljudskih prava: Vodič za mjerenje i implementaciju, HR/PUB/12/5, dostupno na: <https://www.refworld.org/docid/51a739694.html> (datum posljednjeg pristupa 13.11. 2022.)

ne smije da bude diskriminiran, ograničen u slobodi da uživa ova ljudska prava pod uslovom da ne krši prava drugih. Kada se nekom pokuša prinudno nametnuti izbor ili ograničiti izbor neke od ovih karakteristika, dolazi do kršenja ljudskih prava. Kada su u pitanju izbjeglice, govorimo o osobama koje su izložene kršenju prava na život i slobodu, a uvjetovano pravom na izbor religije, etničke pripadnosti, rase, političkog mišljenja ili opredjeljenja, seksualnog opredjeljenja. Može se zaključiti da se izbjeglicama krše osnovna ljudska prava zbog praktikovanja drugih ljudskih prava. Svaka individua ima pravo da bira bračnog saputnika ili partnera bez nametanja ili prinude. Svjedočimo čestim slučajevima prinudnog braka koje su u nekim zemljama dio običajnih, kulturoloških ili drugih normi, ali s druge strane predstavljaju kršenje ljudskih prava ukoliko ne postoji volja ili je takva volja nametnuta strahom, mučenjem ili prijetnjom mučenja, stvaranja položaja zavisnosti. Pokušaj nametanja političkog mišljenja, religije ili etničke pripadnosti, prisilom, mučenjem, hapšenjem ili na druge načine kojim se ugrožava ljudski život i sloboda predstavlja ozbiljno kršenje ljudskih prava.

Ugrožavanje života, progon ili mučenje osobe zbog njenih urođenih karakteristika kao što je rasa ili fizički izgled, predstavlja ozbiljno kršenje ljudskih prava.¹⁸ Iz navedenog se može zaključiti da se izbjeglicama krše osnovna ljudska prava, koja su egzistencijalne prirode i zbog čega život izbjeglice u zemlji porijekla postaje nepodnošljiv, te su samim time prinuđeni da napuste svoju zemlju kako bi tražili utočište u drugoj zemlji.

5. NACIONALNI, EVROPSKI I MEĐUNARODNI PRAVNI OKVIR KOJI REGULIŠE PRAVA IZBJEGLICA

Neki od domaćih, internih, nacionalnih pravnih propisa kojima se regulišu prava, ali i obaveze izbjeglica u BiH su: Ustav BiH; Zakon o azilu BiH; Zakon strancima BiH; Zakon o graničnoj kontroli; Zakon o putnim ispravama; Zakon o upravnom postupku; Zakon o službi za poslove sa strancima; Zakon o državljanstvu; Zakon o zaštiti ličnih podataka; Zakon o zaštiti tajnih podataka; Zakon o putnim ispravama BiH; Krivični zakon.

Također bitno je spomenuti i međunarodne pravne propise i konvencije koje regulišu ovu oblast kao što su: Dokumenti Evropske Unije: Povelja o osnovnim pravima Evropske unije koja zabranjuje kolektivna protjerivanja, naglašavajući da “Niko ne smije biti udaljen, protjeran ili izručen u državu u kojoj postoji ozbiljna opasnost da bude podvrgnut smrtnoj kazni, mučenju ili drugom nečovječnom ili ponižavajućem postupanju ili kazni”.¹⁹ Direktiva 2008/115/EC

¹⁸ Vijeće UN-a za ljudska prava, (2013), Izvještaj Vijeća za ljudska prava na 19.oj sjednici od 24.05. 2013, A/HRC/19/2, dostupno na: <https://www.refworld.org/docid/52e0edbc4.html> (datum posljednjeg pristupa 10.11.2022.)

¹⁹ Povelja Evropske unije o osnovnim pravima, Službeni list EU (2016/C 202/02), član 19. Zaštita u slučaju udaljavanja, protjerivanja ili izručenja.

Evropskog parlamenta i Vijeća od 16. decembra 2008. o zajedničkim standardima i procedurama u državama članicama za povratak državljana trećih zemalja sa nezakonitim boravkom. Direktiva utvrđuje zajedničke standarde i procedure koje će se primjenjivati u državama članicama za povratak državljana trećih zemalja koji ilegalno borave, a u skladu sa osnovnim pravima kao općim načelima prava Zajednice kao i međunarodnim pravom, uključujući zaštitu izbjeglica i obaveze ljudskih prava. Uredba EU 2016/399 Evropskog parlamenta i Vijeća od 9. marta 2016. o Kodeksu Unije o pravilima kojima se uređuje kretanje osoba preko granica (Šengenski granični kod), predviđa odsustvo granične kontrole lica koja prelaze unutrašnje granice između država članica Unije. Njime se utvrđuju pravila koja uređuju graničnu kontrolu lica koja prelaze vanjske granice država članica Unije. Ova Uredba poštuje osnovna prava i poštuje načela priznata posebno Poveljom o osnovnim pravima Evropske Unije. Trebalo bi se primjenjivati u skladu sa obavezama država članica u pogledu međunarodne zaštite i zabrane protjerivanja. Direktiva 2011/36/EU Evropskog parlamenta i Vijeća od 5. aprila 2011. o sprječavanju i suzbijanju trgovine ljudima i zaštiti žrtava uspostavljajući minimalna pravila u pogledu definicije krivičnih djela i sankcija iz oblasti trgovine ljudima. Također uvodi zajedničke odredbe, uzimajući u obzir rodnu perspektivu, kako bi se pojačala prevencija ovog zločina i zaštita žrtava. Uredba 604/2013 Evropskog parlamenta i Vijeća od 26. juna 2013. - Dublin III o utvrđivanju kriterija i mehanizama za određivanje države članice odgovorne za razmatranje zahtjeva za azil koji je u jednoj od država članica podnio državljanin treće zemlje ili lice bez državljanstva. Uredba 603/2013 Evropskog parlamenta i Vijeća od 26. juna 2013. uspostavlja EURODAC za poređenje otisaka prstiju za efektivnu primjenu Dablinske direktive, te poređenje sa podacima EURODAC-a od strane organa za provođenje zakona država članica i Europolu za potrebe provođenja zakona. Sve s ciljem da se na jedinstven način pravno reguliše i primijeni zakonodavstvo u ovoj oblasti. Važno je u što većoj mjeri provesti usklađivanje domaćih pravnih propisa sa pravnom stečevinom Evropske Unije, te samim time osigurati što veći stepen realizacije prava i obaveza migranata i tražitelja azila.

Međunarodni pravni okvir: Gotovo sve zemlje Zapadnog Balkana potpisale su i ratificirale skoro sve relevantne međunarodne dokumente u vezi sa migranata i izbjeglica, usvojene pod pokroviteljstvom sistema Ujedinjenih nacija i Vijeća Evrope. Iako Kosovo nije potpisnik konvencija UN i Vijeća Evrope, ljudska prava i osnovne slobode zagarantovane najvažnijim međunarodnim ugovorima i instrumenti su direktno primenljivi i na Kosovu kroz njegov ustav i, u slučaju sukoba, imaju prioritet u odnosu na odredbe zakona i drugih akata javnih institucija. Zbog činjenice da je pitanje od neregularne migracije u djelokrugu nekoliko oblasti međunarodnog prava i stoga su relevantni izvori prava brojni, u ovom dijelu će se spomenuti samo neki međunarodni akti, uz napomenu da ovi akti ne predstavljaju iscrpnu listu izvora prava. Dokumenti UN-a: Najrelevantniji dokumenti UN-a su: Konvencija o statusu izbjeglica iz 1951. i Protokol koji se odnosi na status Izbjeglica (1967); Međunarodni pakt o građanskim i političkim pravima (1966.);

Međunarodni pakt o ekonomskim, socijalnim i kulturnim pravima (1968); Konvencija UN protiv torture i drugih okrutnih, neljudskih ili ponižavajućih postupaka ili kazne (1984); i Opcioni protokol; Konvencija protiv mučenja (2002); Međunarodna konvencija o eliminaciji rasne diskriminacije (1965); Konvencija o eliminaciji svih oblika diskriminacije protiv žena (1979); Konvencija Ujedinjenih nacija protiv međunarodnog organiziranog kriminala (UNTOC); Konvencija o statusu lica bez državljanstva (1954); Konvencija o smanjenju broja lica bez državljanstva (1961); Međunarodna konvencija za zaštitu svih osoba od prisilnog nestanka (CED) (2006); Konvencija o pravima djeteta (CRC) (1989) i Opšti komentar br. 627 (2005); Međunarodna konvencija o zaštiti prava svih radnika migranata i članova njihovih porodica (1990).

Aneksom I Ustava BiH, mnoge od međunarodnih konvencija direktno se primjenjuju u BiH i predstavljaju supranacionalne pravne dokumente: Konvencija koja se odnosi na status izbjeglica (1951) i Protokol (1966)²⁰, Konvencija protiv mučenja i drugih surovih, nehumanih ili ponižavajućih tretmana ili kažnjavanja (1984), Evropska konvencija o sprečavanju mučenja, nehumanog ili ponižavajućeg tretmana ili kažnjavanja (1987), Konvencija o pravima djeteta (1989), Međunarodna konvencija o zaštiti prava svih radnika migranata i članova njihovih porodica, Povelja EU o osnovnim pravima.²¹

6. ZAKLJUČAK

Pokušaj nametanja političkog mišljenja, religije ili etničke pripadnosti, prisilom, mučenjem, hapšenjem ili na druge načine kojim se ugrožava ljudski život i sloboda predstavlja ozbiljno kršenje ljudskih prava. Poštivanje ljudskih prava temelji se na toleranciji *vis-a-vis* drugih ljudskih karakteristika: slobodi bez obzira na rasu, spol, fizički izgled ili seksualno opredjeljenje, uživanje političkih prava, prava da osoba bira i praktikuje religiju. Niko ne smije da bude diskriminiran i ograničen u slobodi da uživa ova ljudska prava pod uslovom da ne krši prava drugih. Prinudno nametanje izbora ili ograničenje izbora dovodi do kršenja ljudskih prava. Međunarodna zaštita izbjeglica je po svojoj prirodi preventivne svrhe, te se stoga ne mora čekati da se eventualo kršenje desi ili otkrije prije nego što osoba može zatražiti status izbjeglice. Izazovna stvarnost potvrđuje da se izbjeglicama krše osnovna ljudska prava, koja su egzistencijalne prirode i zbog čega život izbjeglice u zemlji porijekla postaje nepodnošljiv, te su samim time prinuđeni da napuste svoju zemlju kako bi tražili međunarodnu zaštitu i utočište u drugoj zemlji. Prioriteti trebaju biti jačanje pravnog režima za međunarodnu zaštitu ovih osoba, lakši pristup međunarodnim i regionalnim instrumentima zaštite, unapri-

²⁰ Aneks I Ustava Bosne i Hercegovine, Sarajevo, OHR, Office of the High Representative

²¹ U članu 18. stoji sljedeće: „Zagarantovano je pravo na azil, uz poštovanje pravila iz Ženevske konvencije od 28.jula 1951. i Protokola od 31.januara 1967. o statusu izbjeglica i u skladu sa Ugovorom o Evropskoj uniji i Ugovorom o funkcionisanju Evropske unije“.

jeđenje i jačanje kapaciteta države domaćina u davanju azila i zaštiti izbjeglica, ukidanje tzv. stanja bez državljanstva. Ovo se smatra sastavnim dijelom međunarodnih napora u postizanju ciljeva Programa UN o održivom razvoju do 2030. godine²². To bi vodilo stvaranju *migrantskog prava*, kao posebne grane ljudskih prava, uključujući i prava radnika migranata, kao posebne kategorije. Primjer reguliranja migranske krize jesu napor EU, koja je izdvojila 1,8 milijardi eura kako bi utjecala na izvorne uzroke migracija iz Afrike²³. Usvajanje političkog rješenja za zemlje sjeverne Afrike i Bliskog istoka, prvenstveno za Siriju, i pružanje ekonomske pomoći, u budućnosti će potencijalnim izbjeglicama i radnicima migranata omogućiti da ostanu u svojim domovima, čime bi se formirao model za buduća djelovanja u sličnim situacijama. Uzročno-posljedično postoji veza između pravilnog upravljanja migracijskim tokovima uz garanciju pravednog postupanja sa državljanima trećih zemalja koji borave zakonito u državama članicama, te primjeni strožih mjera na suzbijanju nezakonite migracije i promociji bliže saradnje sa državama nečlanicama EU. Svim akterima je u interesu ujednačen nivo prava i obaveza kako za zakonite migrante tako i za vlastite građane. Neophodno je uspostaviti efikasne mehanizme saradnje i koordinacije, poštivati obaveze preuzete najvažnijim međunarodnim ugovorima i koristiti direktno primjenjive instrumente u cilju promocije, garancije i zaštite ljudskih prava izbjeglica i tražitelja azila u izazovnim uslovima današnjice.

LITERATURA

1. Baruah, Nilim, Cholewinski, Ryszard & al, (2019), Priručnik za uspostavu djelotvornih politika rada u upravljanju migracijama u zemljama porijekla i zemljama odredišta, ISBN – 978-92-9068-461-9
2. Čičić, Muris ed altri, (2019), Studija o emigracijama BiH, Izdavač ANUBiH, knjiga 4 Posebna izdanja, Sarajevo ISBN 978-9926-410-48-3
3. Direktiva 2008/115/EC
4. Direktiva 2011/36/EU
5. EU funds for migration, asylum and integration policies, (2018), European Parliament, Department: Budgetary affairs
6. Konvencija o statusu izbjeglica (1951)
7. Međunarodna zaštita – azil u praksi u BiH, (2016), Udruženje Vaša prava BiH, Sarajevo
8. Povelja EU o osnovnim pravima, Službeni list EU (2016/C 202/02)

²² Program UN-a o održivom razvoju do 2030. godine pod nazivom „Promijeniti svijet“ donesen je na sastanku UN-a o održivom razvoju 2015. godine. Istim se utvrđuje skup globalnih ciljeva održivog razvoja sa ciljem iskorjenjivanja siromaštva, borbe protiv neravnopravnosti i nepravde i rješavanje pitanja klimatskih promjena do 2030. godine.

²³ EU funds for migration, asylum and integration policies, (2018), European Parliament, Department: Budgetary affairs, pp.15.

9. UN High Commissioner for Refugees (UNHCR), (2002), Addressing the causes of migratory and refugee movements: the role of the European Union, ISSN 1020-7473, dostupno na: <https://www.refworld.org/docid/4ff3f6272.html> (pristupljeno 15. septembra 2022.)
10. UNHCR, (1998), Note on Burdon and Standard of Proof in Refugee Claims“, dostupno na <https://www.refworld.org/docid/3ae6b3338.html>
11. UNHCR, (2005). Uvod u međunarodnu zaštitu
12. UNHCR, (2011), Priručnik i smjernice o postupcima i kriterijima za određivanje statusa izbjeglice prema Konvenciji iz 1951. i Protokolu iz 1967. godine o statusu izbjeglica, Ženeva
13. Uredba 603/2013
14. Uredba 604/2013
15. Uredba EU 2016/399
16. Yilmaz-Elmas, Fatma Kutlay, Mustafa Büyüyük, Hamdi Firat, Gümüş Öznur, (2016). EU-Turkey Cooperation on Refuge Crisis: Is it on the Right Track? Policy Brief, International Strategic Research Organization Policy, Brief no: 22.
17. Zakon o azilu „Službeni glasnik BiH“, broj: 11/6 i 16/16
18. Zakon o graničnoj kontroli „Službeni glasnik BiH“, broj: 53/09, 54/10, 47/14
19. Zakon o graničnoj policiji BiH, „Službeni glasnik BiH“, broj: 50/04, 27/07 i 59/09
20. Zakon o kretanju i boravku stranaca i azilu „Službeni glasnik BiH“, broj: 36/08 i 87/12
21. Zakon o strancima „Službeni glasnik BiH“, broj: 88/15
22. Živjeti u Europi - Azil: Temeljni propisi UNHCR-a u postupku azila, Izdavač UNHCR Predstavništvo u R Hrvatskoj
- a. Referentni mrežni izvori:
23. <https://eur-lex.europa.eu/HR/legal-content>
24. [https://hudoc.echr.coe.int/fre#{%22itemid%22:\[%22002-1142%22\]}](https://hudoc.echr.coe.int/fre#{%22itemid%22:[%22002-1142%22]})
25. <https://www.refworld.org/cgi-bin/texis/vtx/rwmain?page=search&docid=4ff168782&skip=0&query=refugee%20definition>
26. <https://www.refworld.org/cgi-bin/texis/vtx/rwmain?page=search&docid=-4551c0374&skip=0&query=refugee%20definition>
27. <https://www.refworld.org/cgi-bin/texis/vtx/rwmain?page=search&docid=-5821c778b&skip=0&query=human%20trafficking>
28. <https://www.refworld.org/docid/4794773f0.html>
29. <https://www.refworld.org/docid/4edcbf932.html>
30. <https://www.refworld.org/docid/51a739694.html>
31. <https://www.refworld.org/docid/52e0edbc4.html>

Amela Čolić, Ph.D., full professor

Faculty of Law, University of Bihac

Adnan Šehić, Ph.M., senior assistant

Faculty of Law, University of Bihac

Legal associate at the Association “Vaša prava BiH”, Office in Bihać

HUMAN RIGHTS OF REFUGEES AND ASYLUM SEEKERS IN THE FACE OF THE CHALLENGES OF REALITY

Summary: International legal protection or asylum is one of the important segments of international law, and therefore we can say that it is also an important instrument for the protection of basic human rights, such as the right to life, freedom of religion, political affiliation, the right to express personal opinion and ethnic affiliation, and others human rights that define man as a rational being. This right is guaranteed both by international legal regulations and by the regulations of many countries, including Bosnia and Herzegovina. Refugees and asylum seekers are a category of people who have already suffered a violation of basic human rights in their country of origin and whose lives have been threatened by the actions of both state and non-state factors. The subject of consideration of this work would be the human rights of refugees and asylum seekers, first of all in the domain of the possibility of accessing the right to asylum, as well as in the process of seeking international protection, and finally in the moment when persons are recognized as refugees. The result of the work is the clarification of the connection between facilitating access to the asylum system, respecting the basic international and European standards of protection and managing migration in the entire state territory of Bosnia and Herzegovina.

Key terms: Asylum, asylum seeker, refugee, non-refoulement, priority treatment, vulnerable categories, country of origin, subsidiary protection, unaccompanied minor, political opinion